

تحلیل عملکرد بخش واقعی اقتصاد ایران در سه ماهه دوم سال ۱۳۹۳

دکتر حسن حیدری، پژوهشگر موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی

شهروند

بانک مرکزی به تازگی آمار عملکرد اقتصاد ایران در سه ماهه دوم سال ۱۳۹۳ را در قالب نشریه نماگرهای اقتصادی شماره ۷۷ منتشر کرده که حاوی مهمترین شاخص های اقتصاد ایران در نیمه اول سال ۱۳۹۳ است. قبل از تحلیل مهمترین شاخص هایی که در قالب این شماره منتشر شده است، باید به این نکته مهم اشاره شود که نفس انتشار منظم این نشریه و سایر نشریات آماری مرتبط با عملکرد اقتصاد ایران بسیار اهمیت دارد، امری که چندین سال مغفول مانده بود اما خوشبختانه از سال گذشته بانک مرکزی به انتشار آن اهتمام ورزیده است.

مهمترین شاخص رشد اقتصادی است. رشد اقتصادی سه ماه دوم با نفت ۳/۷ درصد و بدون نفت ۳ درصد اعلام شده است. با توجه به رشد ۴/۴ درصدی تولید ناخالص داخلی در سه ماهه اول سال جاری، اقتصاد ایران در دو فصل متوالی اول و دوم، رشد مثبت دارد. اگرچه بر اساس برخی از تعاریف، رشد بیشتر در دو فصل متوالی به معنای خروج اقتصاد از رکود و یا حداقل در حال خروج از رکود است، اما باید تاکید کرد که رکود در اقتصاد ایران در سالهای گذشته به قدری عمیق بوده است که لحاظ چند نکته را ضروری می کند. اولاً، باید با کمی احتیاط بیشتر درباره خروج از رکود صحبت کرد، ثانیاً، امکان بازگشت به رکود به دلیل شکنندگی اقتصاد ایران بعد از شوکهای سالهای ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ پایین نیست. و ثالثاً، با توجه به جمعیت جویای کار و چشم انداز افزایش آن در سالهای نزدیک پیش رو، رشد اقتصادی در حد ۸ درصد لازم است تا از نرخ بیکاری موجود بکاهد. در هر حال ثبت نرخ رشد مثبت در دو فصل متوالی را می توان با احتیاط به عنوان علامتی از تلاش اقتصاد ایران برای خروج از رکود دانست.

نگاهی به اجزای تشکیل دهنده تولید ناخالص داخلی در نماگرهای اقتصادی نیز نشان می دهند که بیشترین رشد اقتصادی به ترتیب مربوط به بخش نفت با ۱۰/۷ درصد و صنایع و معادن با ۷/۲ درصد بوده است. اگر به اجزای بخش صنایع و معادن توجه کنیم، مشخص می شود که بخش ساختمان رشد ۱۵ درصدی و بخش صنعت و معدن رشد ۳/۹ درصدی نسبت به مدت مشابه سال قبل را ثبت کرده اند. بررسی شاخص تولید کارگاههای بزرگ صنعتی نشان می دهد که این شاخص در این مدت، رشد ۴ درصدی را نسبت به مدت مشابه سال قبل ثبت کرده است. رشد این شاخص از نیمه دوم سال ۱۳۹۱ تا پایان سال ۱۳۹۲ به مدت ۶ فصل متوالی منفی بوده و از فصل اول سال ۱۳۹۳ به میزان ۹/۴ درصدی رشد داشته است. نکته نگران کننده در خصوص بخش صنعت و معدن، رشد منفی (۵/۷- درصد) مبلغ سرمایه گذاری در پروانه های بهره برداری است.

یعنی عملاً بر حسب مقادیر واقعی، سرمایه‌گذاری در قالب پروانه‌های بهره‌برداری کاهش چشم‌گیری یافته است. از سوی دیگر تعداد پروانه‌های بهره‌برداری بیش از ۴۳ درصد رشد کرده است. این بدان معنا است که سرمایه‌گذاران صنعتی به طرحهایی با مقیاس کوچک‌تر گرایش پیدا کرده‌اند که سرمایه‌گذاری کمتری نیاز دارند. این می‌تواند نشانگر ریسک‌گریزی بیشتر سرمایه‌گذاران صنعتی باشد. بنابراین افزایش ریسک در اقتصاد ایران طی سالهای گذشته از یک سو و بدتر شدن فضای کسب و کار را می‌توان دلیل عمده این روند دانست. از سوی دیگر، رشد تعداد جوازهای تاسیس صنعتی نیز منفی بوده و از نظر مبلغ نیز رشدی بسیار کم (۱/۸ درصد) داشته است، گرچه در فصل اول سال ۱۳۹۳ این شاخص رشدی بیش از ۶۹ درصد را ثبت کرده است. در مجموع باید به این نکته اشاره کرد که تداوم رشد صنعتی نیازمند تحریک سرمایه‌گذاری است که هنوز تسهیل نشده است.

در بخش ساختمان نیز تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده همگی رشد منفی داشته‌اند. بیشترین رشد منفی مربوط به شهر تهران با کاهشی بیش از ۶۲ درصد بوده است که نشانگر عمق رکود در بخش مسکن در سال جاری است. البته این روند با توجه به زمان‌بر بودن تولید مسکن می‌تواند موجب بروز جهشی در قیمت مسکن در سالهای آینده شود، لذا دولت باید برای حفظ انگیزه در بخش مسکن و جلوگیری از بروز شوک شدید قیمتی در آینده جریان سرمایه‌گذاری در این بخش را از طریق مدیریت تقاضای مسکن حفظ کند. بخش کشاورزی با رشد ۳/۲ درصدی، عملکردی در حد متوسط ولی با نوسان کمتر داشته است. در سه‌ماهه اول سال گذشته نیز رشد ۳/۳ درصدی داشت. بخش خدمات با ۱/۹ درصد، کمترین رشد اقتصادی را در این مدت داشته است اما با توجه به سهم ۴۷/۶ درصدی آن از تولید ناخالص داخلی، همین رشد کم آثار بسیار بزرگی در کل اقتصاد دارد.

بخش خدمات در سالهای گذشته با توجه به کاهش رشد اقتصادی و رشد منفی بخشهای صنعت، نفت و کشاورزی و نیز تزریق درآمدهای نفتی، سهم بسیار بزرگی در اقتصاد داشته است، در سال ۱۳۹۱ سهم این بخش به بیش از ۵۳ درصد از اقتصاد بالغ شد. باید توجه کرد که ماهیت بخش خدمات در اقتصاد ایران با کشورهای فراصنعتی که در آنها این بخش عمدتاً با فعالیتهایی مانند فعالیتهای مالی، بیمه، و فناوری اطلاعات شناخته می‌شود تفاوت‌های زیادی دارد، در هر حال، این بخش صرف نظر از کیفیت فعالیت‌های آن، پتانسیل مناسبی برای حرکت به آن سو دارد. لذا نباید مسولان از توان بالقوه این بخش از اقتصاد ایران غافل شوند. در سالهای گذشته گسترش گردشگری (عمدتاً گردشگری داخلی) و نیز فعالیتهای مالی (بانک و بیمه) موجب توسعه این بخش شده است. لذا ساماندهی و توسعه کیفی در این بخش به گونه‌ای که واقعا عرضه‌کننده و

تسهیل‌کننده فعالیت دیگر بخش‌های اقتصاد ایران باشد، می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات بخش تولید و در عین حال تامین اشتغال باشد.

نکته مهم دیگری که بررسی بخش واقعی اقتصاد ایران در سه‌ماهه دوم سال ۱۳۹۳ نشان می‌دهد، رشد سرمایه‌گذاری است. بر اساس آمارهای منتشر شده، رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به قیمت‌های ثابت در این مدت بیش از ۲۶ درصد بوده است، درحالی‌که در سه‌ماهه اول سال قبل این رقم تنها ۳/۶ درصد بوده است. سرمایه‌گذاری در سال ۱۳۹۱ بیش از ۲۳ درصد و در سال ۱۳۹۲ در حدود ۷ درصد کاهش یافت، لذا افزایش سرمایه‌گذاری در سال جاری باید تداوم داشته باشد تا در میان‌مدت اقتصاد ایران بتواند سطح سرمایه‌گذاری‌های خود را به سال ۱۳۹۰ یعنی پیش از ورود به رکود برساند.

نکته دیگری که از بررسی آمارهای اقتصاد ایران در بخش هزینه قابل مشاهده است، رشد ملایم هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی به میزان ۳/۵ درصد است. این شاخص در سه‌ماهه اول سال جاری نیز رشد ۳/۹ درصدی داشته است. این را می‌توان نشانگر همراهی ملایم مصرف‌کنندگان با روند رو به رشد اقتصاد ایران در این شش ماه تفسیر کرد. در همین حال، هزینه‌های مصرفی دولت ۰/۷ درصد کاهش یافته است، گرچه در سه‌ماهه اول هزینه‌های مصرفی دولت ۸/۷ درصد رشد کرده است.

در مجموع آمارها نشان می‌دهند که اقتصاد ایران در حال تلاش برای خروج از رکود است و این نکته مثبتی است. با این حال آنچه سیاست‌گذاران باید در نظر داشته باشند این است که اولاً حفظ یک نرخ رشد ملایم اقتصادی کمتر، بهتر از رشد بالای همراه با نوسان زیاد است، ثانیاً تحریک سرمایه‌گذاری برای تداوم رشد اقتصادی در شرایط فعلی امری ضروری است. لذا سیاست‌های دولت باید بر تشویق و تسهیل بیشتر سرمایه‌گذاری و کسب و کار تمرکز داشته باشد.